

.....

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

.....

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.4>

Е. О. Базалук

аспірантка

Науково-дослідного інституту публічного права

<https://orcid.org/0009-0002-7112-8848>

СИСТЕМА МІЖНАРОДНИХ СУБ'ЄКТІВ НАДАННЯ ДОПОМОГИ ТА ЗАХИСТУ ЖІНКАМ І ДІВЧАТАМ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У статті досліджено систему суб'єктів надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройного конфлікту. Визначено, що в систему суб'єктів впровадження міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення у разі порушення входять суб'єкти, які мають різний статус. Зокрема є міжнародні, міждержавні, регіональні та національні суб'єкти. Схематично всі міжнародні правозахисні організації за юридичною силою поділено на дві групи: загальні та спеціальні. Загальні суб'єкти сприяють допомозі та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройного конфлікту, а спеціальні – безпосередньо відповідають за реалізацію означеної діяльності. Досліджено діяльність і статус спеціальних постійно діючих органів при ООН: Робоча група ООН щодо дискримінації проти жінок та дівчат, «ООН-Жінки», Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок та Міжнародний кримінальний суд. Зроблено висновок, що наявну систему таких суб'єктів не слід розглядати як таку, що є достатньо функціональною, адже сталою є тенденція недостатнього представництва їхніх інтересів у процесі прийняття глобальних рішень. Запропоновано для покращення ситуації зосередитися на політичній волі міжнародних діячів, активній громадській підтримці, створенні постійного міжнародного кримінального суду для переслідування сексуальних злочинів вчинених під час конфліктів і збільшенні представництва жінок у всіх аспектах діяльності, пов'язаної із запобіганням та реагуванням на гендерне насильство, що має прояв у межах перебігу збройного конфлікту.

Ключові слова: *конфлікт, насильство, жінки та дівчата, надання допомоги і захисту, міжнародні організації, Організація Об'єднаних націй, права і свободи, міжнародні стандарти.*

Вступ. За звітом «Жінки ООН» та Департаменту з економічних і соціальних питань ООН, щороку 245 мільйонів жінок і дівчат зазнають фізичного та/або сексуального насильства з боку інтимного партнера, а літні жінки стикаються з вищими рівнями бідності та насильства, ніж літні чоловіки. За дослідженням означених суб'єктів, лише 4 відсотки загальної двосторонньої допомоги виділяється на гендерну рівність і розширення прав і

можливостей жінок, тому необхідні додаткові інвестиції для досягнення гендерної рівності до 2030 року. Причому такі інвестиції ними оцінюються в 360 мільярдів доларів США на рік [1]. Якщо вести мову про правову базу забезпечення гендерної рівності та подолання гендерно-обумовленого насильства, щонайменше 28 країн не мають законів, які надають жінкам рівні права вступати в шлюб та ініціювати розлучення. А 67 країн не мають законів,

які забороняють пряму та непряму дискримінацію жінок, цікаво, що там, де існує законодавство для сприяння гендерній рівності, його ефективне впровадження є проблематичним [1].

Тому питання дотримання країнами прийнятих міжнародних стандартів в частині надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства загалом й окремо – під час збройного конфлікту, є вкрай актуальними.

З метою впровадження міжнародних стандартів прав і свобод людини чи їх відновлення в разі порушення діє система суб'єктів, які мають різний статус. Зокрема є міжнародні, міждержавні, регіональні та національні суб'єкти. **Метою цього дослідження** є аналіз діяльності міжнародних суб'єктів надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройного конфлікту, оскільки саме ці суб'єкти створюють загальні міжнародні стандарти для належної реалізації означеної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Міжнародні організації створюються державами-членами для виконання життєво важливих функцій і обов'язків від їх імені, а в деяких випадках і від імені світової спільноти в цілому. Вони створені, щоб запропонувати спільні та узгоджені підходи до глобальних викликів і деяких проблем, які мають найкращі шанси бути вирішеними шляхом багатосторонніх дій. Для досягнення своїх цілей, міжнародним організаціям їхні держави-члени надають певні привілеї та імунітет (наприклад, юрисдикційний імунітет, який захищає їх від судового процесу) [2]. Причому багато таких організацій є міжурядовими. Міжурядові організації виникають з кількох урядів, які утворюють міжнародну організацію. У світі існує понад 300 міжурядових організацій [3].

Своєю чергою, міждержавні органи відрізняються тим, що вони створюються за взаємною згодою кількох держав, як правило, оформленою міжнародною угодою, діють у межах такої угоди, яка визначає їхні повноваження і спеціальні правила процедури. Відповідно міждержавні організації відрізняються тим, що: а) вони дійсно мають вплив на уряди; б) найчастіше їхні рішення обов'язкові для вико-

нання, і в будь-якому випадку їхню думку не можна зігнорувати; в) вони змушують міжнародне співтовариство звертати увагу на порушення прав людини [4].

З усім тим, багато країн створюють регіональні міждержавні організації з військовими, економічними чи політичними цілями [5] або якщо її учасниками є держави, що розташовані в межах певного регіону земної кулі, наприклад, Європи, Африки чи Південної Америки [4].

Схематично всі міжнародні правозахисні організації за юридичною силою можна розподілити на дві групи: загальні та спеціальні. Загальні правозахисні суб'єкти – це органи й організації, які поширюють свою діяльність на увесь світ, незалежно від державних і регіональних кордонів [4]. Так, при ООН створені і діють Договірні органи з прав людини – це комітети незалежних експертів, які спостерігають за виконанням основних міжнародних договорів у галузі прав людини. Кожна держава-учасниця якогось договору бере на себе зобов'язання вживати необхідних заходів для забезпечення загального користування правами, закріпленими у відповідному договорі. Існує десять договірних органів з прав людини, які складаються з незалежних експертів, які призначаються та обираються державами-учасницями на чотирирічний термін з можливістю продовження повноважень [6]. Ними є: 1) Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD) [7], який контролює виконання Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (4 січня 1969 р.); 2) Комітет з економічних, соціальних і культурних прав (CESCR) [8], він контролює виконання Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (3 січня 1976 р.); 3) Комітет з прав людини (CCPR) [9], контролює виконання Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (23 березня 1976 р.) та факультативних протоколів до нього; 4) Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) [10], контролює виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) та факультативного протоколу до неї (3 вересня 1981 р.); 5) Комітет проти тортур (CAT) [11], контролює вико-

нання Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження (26 червня 1987 р.); 6) Комітет з прав дитини (CRC) [12], контролює виконання Конвенції про права дитини (2 вересня 1990 р.) та факультативних протоколів до неї; 7) Комітет у справах трудящих-мігрантів (CMW) [13], контролює виконання Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та членів їхніх сімей (1 липня 2003 р.); 8) Підкомітет із запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, поводженню чи покаранню (SPT) [14], заснований відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти тортур (OPCAT) (22 червня 2006 р.) представники якого відвідують місця ув'язнення з метою запобігання тортурам та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, поводженню чи покаранню; 9) Комітет з прав людей з обмеженими можливостями (CRPD) [15], здійснює моніторинг виконання Міжнародної конвенції про права людей з інвалідністю (3 травня 2008 р.); 10) Комітет з насильницьких зникнень (CED) [16], здійснює моніторинг виконання Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень (23 грудня 2010 р.) [17].

Усі зазначені договірні органи так чи інакше сприяють допомозі і захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройного конфлікту. Однак також існують спеціальні органи, які безпосередньо відповідають за означену діяльність. Всі вони є постійно діючими органами при ООН, що були створені на підставі конвенцій чи договорів. Наприклад, Управління Верховного комісара ООН з прав людини (OHCHR) [18], що включає Робочу групу ООН щодо дискримінації проти жінок і дівчат (Working Group on discrimination against women and girls) [19]. Вона займається виявленням, документуванням та звітністю про насильство проти жінок під час конфліктів. Зазначена Група також сприяє розробленню рекомендацій та політик щодо заходів, направлених на захист прав жінок.

Інший орган – це «ООН-Жінки» (UN Women) [20], який є ключовим спеціаль-

ним міжнародним органом, що працює для підтримки прав жінок та гендерної рівності. Він також здійснює роботу щодо забезпечення захисту прав жінок, включаючи тих, що постраждали від насильства під час конфліктів та сприяє розвитку політик та програм для їхньої підтримки. Так, згідно з останніми дослідженнями (були проведені на замовлення «ООН-Жінки»): кількість жінок і дівчат у конфліктних ситуаціях значно зросла, що призвело до катастрофічних наслідків, у 2022 році кількість жінок і дівчат, які живуть у таких умовах, сягнула 614 мільйонів, що на 50 відсотків більше, ніж у 2017 році [21]. Тому «ООН-Жінки» запропонував: «невідкладні, скоординовані зусилля, а саме: збільшення фінансування, відстеження даних, реформи політики та інклюзивне партнерство як ключові рушійні сили трансформаційних змін» [22].

Наступний орган, що входить в систему суб'єктів надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам, що постраждали від насильства під час збройного конфлікту, а діяльність якого необхідно проаналізувати – це Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW). Він був створений на підставі Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, яку прийняла Генеральна Асамблея ООН у 1979 році [7]. Цей Комітет складається з незалежних експертів, що представляють різні країни, а його головна мета полягає у забезпеченні дотримання конвенційних норм та сприянні їх реалізації у всіх країнах-учасницях. Кожна держава, яка ратифікувала Конвенцію, повинна регулярно звітувати перед Комітетом про заходи, які вона приймає для забезпечення рівних прав жінок та боротьби з дискримінацією. Своєю чергою, Комітет аналізує звіти держав-учасниць, проводить діалоги з урядовими делегаціями та видає рекомендації щодо поліпшення ситуації з дотриманням прав жінок. Особливістю цього органу є те, що він може вирішувати індивідуальні скарги жінок на держави, що порушують їхні права відповідно до Конвенції.

Таким чином, CEDAW відіграє важливу роль у сприянні захисту прав жінок, включаючи тих, що постраждали від насильства під час збройних конфліктів. Він спонукає

держави до прийняття законів, політик та програм, спрямованих на запобігання насильству та забезпечення захисту й підтримки жінок і дівчат.

Також зазначимо, що задля переслідування і притягнення до відповідальності осіб, що вчинили злочини проти людяності, воєнні злочини та злочини проти миру був створений Міжнародний кримінальний суд (ІСС) [23]. Він є міжнародним суб'єктом, який створений як суд останньої інстанції, що прагне доповнити, а не замінити національні суди. У своїй діяльності МКС керується Римським статутом. Він також розглядає випадки насильства проти жінок і дівчат, що сталися у процесі збройного конфлікту.

Отже, в світі створена розгалужена система міжнародних суб'єктів для надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам від насильства під час збройного конфлікту. Однак, аналіз їхньої діяльності дає змогу констатувати, що означений механізм має низку перепон для належної функціональності, зокрема: 1) відсутність керівництва високого рівня, відданого інтеграції прав жінок, у тому числі під час переговорів Ради Безпеки та мирних переговорів. Така відсутність означає, що жінки часто залишаються осторонь і як правило, відходять на другий план у політиці та програмах, часто залишаючись поза процесами прийняття рішень [24]. Тому ефективне виконання зобов'язань щодо інтеграції прав жінок потребує політичної волі з боку політиків і активного громадської позиції з боку різних верств населення; 2) виключення їх з проектів і програм щодо запобігання та вирішення конфліктів та з постконфліктних перехідних процесів і процесів реконструкції; 3) недостатність міжнародної судової практики щодо притягнення винних за сексуальні злочини під час збройного конфлікту. Досвід війни в Боснії та Герцеговині показав, що міжнародна система захисту та притягнення винних за вчинення зазначених злочинів є слабкою [25]. Якщо жінки повідомляють про гендерно-зумовлене насильство під час збройного конфлікту, вони виступають проти патріархальних норм, стереотипних очікувань щодо ролі жінок і чоловіків у суспільстві. Необхідно ство-

рити постійний міжнародний кримінальний суд для переслідування винних у сексуальному насильстві під час збройного конфлікту; 4) недостатнє представництво жінок у миротворчих місіях та заходах. Так, відсоток жінок у миротворчих операціях різниться залежно від типу особового складу. У 2020 році приблизно із 95 000 миротворців – жінки становили 4,8% військового контингенту, 10,9% жінок було у поліцейських підрозділах і 34% – входили до складу персоналу юстиції та пенітенціарних установ у миротворчих місіях ООН [26]. Тобто, попри те, що було докладено значну кількість зусиль для збільшення участі жінок у миротворчих операціях (у тому числі на ролях, пов'язаних із гендерним насильством), представництво жінок у таких операціях залишається відносно низьким.

Висновки. Наявну систему міжнародних суб'єктів для надання допомоги та захисту жінкам і дівчатам від насильства під час збройного конфлікту не слід вбачати як таку, що є достатньо функціональною. Більшою мірою це пов'язано з практичним аспектом реалізації принципу гендерної рівності, що має прояв недостатньою представленістю їхніх інтересів у процесі прийняття глобальних рішень. Для покращення ситуації потрібно зосередитися на політичній волі міжнародних діячів, активній громадській підтримці, створенні постійного міжнародного кримінального суду для переслідування сексуальних злочинів вчинених під час конфліктів і збільшенні представництва жінок у всіх аспектах діяльності, пов'язаної із запобіганням і реагуванням на гендерне насильство, що має прояв у межах перебігу збройного конфлікту.

Список використаної літератури:

1. The 11 biggest hurdles for women's equality by 2030. UN Women, 2023. URL: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/feature-story/2023/09/the-11-biggest-hurdles-for-womens-equality-by-2030>
2. Okeke, Edward Chukwuemeke et al. Jurisdictional Immunities of States and International Organizations. Oxford Academic Books, 2018. URL: <https://academic.oup.com/book/5125/chapter-abstract/147738476?redirectedFrom=fulltext>

3. International Organization. National Geographic Headquarters, 2023. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/international-organization/>
4. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. Юридична консультація Толмачевих, 2023. URL: <https://yuristy.sumy.ua/advokatskij-ispit/usna-chastina/39-15-evropejska-konventsija-pro-zakhist-pravlyudini-i-osnovopolozhnikh-svobod/350-mizhnarodni-mekhanizmi-zakhistu-pravlyudini>
5. International Organization. National Geographic Headquarters, 2023. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/international-organization/>
6. Що таке договірні органи? Управління Верховного комісара з прав людини ООН, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies>
7. Committee on the Elimination of Racial Discrimination. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies/cerd>
8. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/ru/treaty-bodies/cescr>
9. Human Rights Committee. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ccpr>
10. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cedaw>
11. Committee against Torture. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat>
12. Committee on the Rights of the Child. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc>
13. Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cmw>
14. Subcommittee on prevention of torture. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>
15. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd>
16. Committee on Enforced Disappearances. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ced>
17. Treaty Bodies. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies>
18. HR75 Spotlight: Social protection, right to development and SDGs. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: https://www.ohchr.org/ru/ohchr_homepage
19. Working Group on discrimination against women and girls. Office of the High Commissioner for Human Rights is the United Nations, 2023. URL: <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/wg-women-and-girls>
20. We are the global champion for gender equality. UN Women, 2023. URL: <https://www.unwomen.org/en>
21. Press release: The world is failing girls and women, according to new UN report. URL: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/press-release/2023/09/press-release-the-world-is-failing-girls-and-women-according-to-new-un-report>
22. Global gender equality in 2023: Urgent efforts needed to reach 2030 goals. URL: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/feature-story/2023/09/global-gender-equality-in-2023-urgent-efforts-needed-to-reach-2030-goals>
23. Trying individuals for genocide, war crimes, crimes against humanity, and aggression. The International Criminal Court, 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/>
24. Samer Muscati. Women and Armed Conflict. Human Rights Watch, 2012. URL: <https://www.hrw.org/topic/womens-rights/women-and-armed-conflict>
25. Запобігання та реагування на гендерно-зумовлене насильство під час війни та в післявоєнних умовах Досвід та рекомендації жіночих громадських організацій. WAVE – Жінки проти насильства в Європі, 2022. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/7/532505.pdf>
26. Women in Peacekeeping. United Nations, 2022. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/women-peacekeeping>

Bazaluk E. Ukrainian legal framework on assistance and protection of women and girls affected by violence during armed conflicts

The article examines the system of subjects providing assistance and protection to women and girls who suffered from violence during the armed conflict. It was determined that the system of subjects for the implementation of international standards of human rights and freedoms or their restoration in case of violation includes subjects with different status. In particular, there are international, interstate, regional and national entities. Schematically, all international human rights organizations are legally divided into two groups: general and special. General entities contribute to the assistance and protection of women and girls affected by violence during the armed conflict, and special entities are directly responsible for the implementation of the specified activity. The activity and status of special permanent bodies at the UN were studied: the UN Working Group on Discrimination against Women and Girls, UN-Women, the UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women and the International Criminal Court. It was concluded that the existing system of such subjects should not be considered as sufficiently functional, because the trend of insufficient representation of their interests in the process of global decision-making is constant. It is proposed to improve the situation to focus on the political will of international actors, active public support, the creation of a permanent international criminal court to prosecute sexual crimes committed during conflicts and increasing the representation of women in all aspects of activities related to the prevention and response to gender-based violence, which has manifestation within the course of the armed conflict.

Key words: *conflict, violence, women and girls, assistance and protection, international organizations, United Nations, rights and freedoms, international standards.*